

Egidijus Vareikis*
Lietuvos Respublikos Seimas

Afrikos saugumo apžvalga

Apžvalgoje aptariama Afrikos vieta globalioje saugumo sistemoje, kontinento geopolitinės ypatybės bei regiono vertinimas pasaulio tvarkos aspektu. Afrikos kontinentas iki XXI amžiaus pradžios buvo laikomas pasaulio periferija, žaliavų ir darbo jėgos šaltiniu. Pastaruoju metu pažiūra į Afriką ima keistis, tačiau kontinentas lieka nesaugus dėl valstybių nestabilumo, pilietinių ir konfliktų tarp valstybių, dėl nekarinių grėsmių, tokių kaip epidemijos, žemas visuomenės socialinės organizacijos lygis ir pan. Afrikos saugumo problemoms spręsti pirmiausia reikia siekti valstybių stabilumo, konsolidacijos, garantuotos ekonominės plėtros, įgyvendinti tūkstantmečio vystymo tikslus. Pasaulis privalo padėti Afrikai spręsti „technines“ epidemijų ar klimato kaitos sukeltas problemas, griežčiau kontroliuoti ginklavimosi procesus, stiprinti taikos palaikymą ir įtvirtinimą.

Įvadas

Tradiciškai Afrika buvo (o kartais ir tebėra) laikoma pasaulio periferija¹. Tokią pažiūrą lėmė iš dalies vėlyvas Afrikos „atradimas“, kolonijinė praeitis bei Šaltojo karo geopolitinės realijos. Pastaraisiais metais vis dažniau siūloma pagaliau peržiūrėti pasenusius Afrikos vertinimus, ir, užuot laikius ją problemų kontinentu, paversti galimybių kontinentu.

Nereiktų abejoti teiginiu, kad Afrikos svarba pasauliui auga. Šaltojo karo metais tai išties buvo „Trečiasis pasaulis“, „pirmajam“ ir „antrajam“ svarbus tiek, kiek vieną iš jų palaiko. Išnykus globaliai konfrontacijai tapo tiesiog būtina atsigręžti į Afrikos skurdą, vidinius konfliktus, epidemijas, demografiją ir bendrą nesaugumą. Globalizacijoje joks kontinentas negali likti pasaulio pakraštyje². Tvirtinama, kad Afrika yra vis svarbesnė Jungtinėms Valstijoms, Kinijai, Rusijai. Europos saugumo strategijoje Afrikai taip pat skiriamas ypatingas dėmesys³.

Tačiau jokios pakilios kalbos apie Afriką nekeičia liūdnos tikrovės.

* *Dr. Egidijus Vareikis* – Lietuvos Respublikos Seimo narys, Seimo Europos reikalų ir užsienio reikalų komiteto narys. Adresas: Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius, tel. 8 5 2396606, el. paštas – egidijus.vareikis@lrs.lt.

¹ Šiame tekste daugiausia (išskyrus keletą pastabų) bus kalbama apie vadinamąją subsacharinę Afriką, turint galvoje tai, kad Šiaurinė Afrika politiškai ir tarptautinio bei regiono saugumo aspektu gali būti laikoma atskiru regionu arba priskiriama Vidurio Rytams ar platesniam islamiškam pasauliui.

² Vareikis E., *Globalusis Futbolas. Emociniai ir politiniai civilizacijų santykiai dabartinėje globalizacijoje*, Vilnius, Eugrimas, 2008.

³ Klingebiel S., „Regional Security in Africa and the Role of External Support“, *The European Journal of Development Research*, Vol. 17, No. 3, September, 2000, p. 437–448.

Afrika yra visų įmanomų ekonomikos, politikos, demokratijos suvestinių ir lentelių pabaigoje ar „silpniausių“ grupėje. Tad ir kalbos apie Afrikos saugumą neretai siejamos su bendru supratimu apie Afriką, apie jos ekonomikos būklę, visuomenės sanklodus. Nieko neperdedant, galima teigti, kad Afrika yra vienas nesaugiausių pasaulio regionų. Afrikos valstybės laikomos nestabiliomis, daugelis neišvengia vidinių (piliетinių) konfliktų, vyksta karai tarp valstybių. Nesaugumą kelia ir nekarinės grėsmės – epidemijos, demografinės problemos, gamtos kataklizmai. Kai kurias saugumo problemas Afrika „paveldėjo“ iš iki kolonijinio ir kolonijinio laikotarpio, kitos atsirado Afrikos valstybių suverenumo ir įsitvirtinimo metu.

Šios studijos tikslas yra apžvelgti Afrikos kontinento saugumą klasikinių ir modernių saugumo politikos koncepcijų požiūriu, apibūdinti pagrindines kontinento saugumo problemas XXI amžiaus pradžioje.

1. Teorinės Afrikos saugumo prielaidos

1.1. Afrikos geopolitika

Saugumo – globalaus ir regioninio – problematika dar prieš kelis dešimtmečius apsiribodavo daugiausia euroatlantine erdve. Trečiojo pasaulio saugumas buvo „įdomus“ po Antrojo pasaulinio karo, taip pat dekolonizacijos metu (šeštajame ir septintajame XX a. dešimtmetyje)⁴, vėliau, kaip minėta, jis tapo Šaltojo karo įkaitu.

Afrikos kontinentas yra unikalus dar vienu aspektu. Jame niekada nebuvo ir nėra jokios nuoseklesnės geopolitinės Afrikos raidos koncepcijos. Jos nesukūrė ir nekuria patys afrikiečiai, nė viena didžioji šiuolaikinė civilizacija, nė viena didžioji valstybė negali aiškiai pasakyti, ar jai Afrika reikalinga, o jei jau kartais reikalinga, tai kam.

Žvelgiant istoriškai, Antikinės Romos ambicijos, sąlygotos ribotų techninių galimybių, siekė tik Afrikos šiaurę. Suirus Romos imperijai, Afrika liko niekieno, liko neatrasta ir nepažįstama, išskyrus nebent Egiptą. Vėliau ta pati šiaurės Afrika virto islamo grėsmės placdarmu, tačiau ir tuometiniai islamo ekspansijos ideologai neturėjo aiškių žinių, kas ta Afrika ir kaip reiktų ją išnaudoti. Islamas peržengė Sacharą, vėliau ir pusiaują, tačiau jo plitimas buvo veikiau spontaniškas, o ne kaip nors geopolitiškai motyvuotas ar kontroliuojamas procesas.

Geografinių atradimų epochoje XV amžiaus pabaigoje tuometinės didžiosios valstybės – Ispanija ir Portugalija – lygiomis dalimis pasidalijo pasaulį. Afrika pagal Tordesiljo sutartį tapo Portugalijos interesų sfera. Portugalai iš tiesų apiplaukė Afriką ir „atrado“ ją, tačiau, suvokdami savo žmoniškų resursų

⁴ Akinrinade S., „Democracy as Security in Africa: Towards a Framework of Understanding“, *Journal of Contemporary African Studies*, 17 (2), 1999, p. 221.

ribotumą, investavo veikiau į prekybinės bendrijos, o ne kolonijinės imperijos kūrimą. Jie kolonizavo žemės lopinėlius pakrantėje, tačiau nesiskverbė į gilumą.

Vėliau pasirodę olandai, britai ir prancūzai rado Afrikoje savą aukso gyslą. Vergai tapo labiausiai importuojama ir paklausia afrikietiška preke. Tačiau ir dėl teisės į vergus nekilo didesnių karų, galėjusių daryti Afriką geopolitiškai svarbia. Ji buvo reikalinga tik kaip teikianti „produktą“, bet ne kaip kokia nors geidžiama teritorija ilgalaikiams geopolitiniais tikslams įgyvendinti.

Kolonizavimas tapo kiekvienos iš didžiųjų valstybių Europos politikos tęsinium. Pasaulinių karų metu ir Afrikoje vyko kova tarp didžiųjų priešininkų, bet ne kova dėl pačios Afrikos. Beveik tą patį galima pasakyti ir apie Šaltąjį karą. Būta režimų, palankesnių vienai ar kitai konkuruojančiai sistemai, tačiau taip ir neatsirado „geležinių uždangų“ ir „Berlyno sienų“. Vietiniai politikai neretai radikalai keisdavo savo „patronus“, deklaruodami draugystę tai Maskvai, tai Vašingtonui, tai buvusiai metropolijai.

Geopolitikos klasikais kelis šimtmečius įrodinėjo veikiau Afrikos nereikalingumą ir nereikšmingumą negu jos perspektyvą. Alfredas Thayeris Mahanas, sukūręs mokymą apie jūrų valstybių svarbą, buvo linkęs Afriką priskirti kontinentinės orientacijos regionui. Čia nėra tinkamų gamtinių sąlygų laivybai, vietiniai žmonės neturi ekspansinių užmojų, yra orientuoti į sausumą, o ne į jūrą. Tad afrikiečiai vargu ar galėjo kada nors bandyti „atrasti“ Europą arba Ameriką, sukurti agresyvią ir dinamišką imperiją. Friedrichas Ratzelis manė, kad afrikiečių bendruomenė neturi potencialo kurti veržlias ir dinamiškas valstybes, gyvena ne gamtos užkariavimo ir keitimo, o susitaikymo su gamta dvasia⁵. Halfordas Mackinderis Afriką priskyrė nevertingoms teritorijoms, juosiančioms „pasaulio centrą“ – *Heartlandą* – ir jo kaimynystėje esančius regionus⁶.

Paneuropinių, panamerikinių ar eurazijinių koncepcijų kūrimo bume Afrika taip pat nedalyvavo – *panafrikanizmas* klasikinės geopolitikos laikais nebuvo madingas. Karlas Haushoferis tarpukario laikotarpiu bandė Juodąjį Kontinentą pasaulio padalijimo procese „siūlyti“ vokiečiams⁷, tačiau tai nesusilaukė jokio rimtesnio atgarsio. Galiausiai Afrika buvo padalinta į valstybes atsitiktinai, ne pagal vietinių gyventojų norus, istorinį ar etninį paveldą, priešingai nei Amerikoje, kur Jungtinių Amerikos Valstijų kūrimas vyko pagal klasikinio politinio liberalizmo koncepciją, priešingai nei Azijoje, kur buvo paisoma ikikolonijinių civilizacijų paveldo. Nenuostabu, kad vėliau, *dekolonizuojant*, ji atiduota atsitiktiniams vietiniams politikams, stebintis, kodėl jie taip nesėkmingai valdo tas dirbtines valstybes. Išimčių yra vos keletas: Europos modelio bendrijos kūrimas Pietų Afrikoje, istorinės reminiscencijos Etiopijoje ar Egipte ir, aišku, islamiškoji šiaurės Afrika, kuri ne vieno Afriką tyrinėjancio mokslininko laikytina visai atskiru regionu.

⁵ Ratzel F., *Politische Geographie*, Osnabrück, Zeller, 1923.

⁶ Mackinder H. J., „The Geographical Pivot of History“, *Royal Geographical Society*, 2000.

⁷ Haushofer K., *Bausteine zur Politik*, Berlin, 1928.

Dekolonizuota Afrika – Europos periferija – tapo regioninių ir etninių konfliktų židiniu, valstybių ir tautų kūrimo nesėkmių pavydžių rinkiniu⁸. Nėra nei vienos valstybės, kuri galėtų rimtai imtis geopolitinių problemų sprendimo. Iki šiol valstybės netapo tautinėmis, jų žmonėms būtingas visiškas abejingumas savų valstybių likimui. Paprasto fizinio išlikimo problemos kur kas svarbesnės. Išlikti reikia nesibaigiančiuose pilietiniuose karuose, tironų valdymo dešimtmečiais, AIDS epidemijos akivaizdoje, nesibaigiant skurdui ir bado galimybei. Subsacharinė Afrika šiandien yra skurdžiausia pasaulio vieta.

Šaltojo karo pabaigos viltys nepasiteisino taip pat, kaip ir dekolonizacija. Naujoji pasaulio tvarka atmetė geopolitinių Afrikos perspektyvų paieškas kaip senamadiškas – demokratija juk teoriškai nepriklauso nuo geografijos ir istorijos. Pagrindiniai tvarkos principai – liberali ekonomika, politinis pliuralizmas⁹.

Nė viena iš šiandieninių didžiųjų valstybių neturi savos geopolitinės koncepcijos Afrikai XXI amžiuje. Europoje, Centrinėje Amerikoje, Azijoje geopolitinių interesų ribos aiškios. Afrikoje jų nėra. Rusija, kažkada skirsčiusi Afriką į „mūsų negrus“ ir „jų negrus“¹⁰, šiandien neturi net aiškiau apibrėžtų sąjungininkų bei priešininkų, neturi interesų resursams, neieško rinkų savo gaminiam. Britai palaiko savosios britų sandraugos šalių interesėlius, tačiau nesugeba susidoroti net su kokios nors Zimbabvės tironija. Prancūzija iš savo kolonijų likučių vis dar kariškai ir politiškai kontroliuoja kai kurias teritorijas ir taip palaiko savo, kaip didžiosios valstybės, įvaizdį. Kinija ateina į Afriką su cinišku pragmatizmu – tiesiog gauti žaliavų ir realizuoti prekes, nepaisant jokių net elementariausių žmogaus teisių ar tarptautinio bendravimo normų. Neturi geopolitinės strategijos ir JAV. Nors Jungtinės Valstijos yra vienas svarbiausių Afrikos ekonominių partnerių, geopolitinio apsisprendimo nėra ir šiuo atveju¹¹. Afrikos problemos dar nėra tikra grėsmė europiečiams. Kol jo nebus, nebus ir kitokios Afrikos.

1.2. Afrika ir pasaulio tvarka

Pasaulio tvarka – tai visuma politinių, kultūrinių, etninių faktorių, visiems priimtinių, laikomų tarptautinės teisės norma. Suprantama, kad tai sąlygiškas apibrėžimas, nes ne iki galo aišku, kas yra ta tarptautinė teisė ir kas yra visuotinai priimta norma.

1815 m. Vienos kongreso rezultatas buvo ir kolonializmo įteisinimas – vi-

⁸ Akinrade (4 nuoroda) p. 224–230.

⁹ *Ten pat*, p. 233.

¹⁰ Apie Rusijos politiką Trečiojo pasaulio atžvilgiu daugiau: Klinghoffer A. J., *The Angolan War. A Study in Soviet foreign policy in the Third World*, Colorado: Boulder, 1980; Greig I., *The Communist Challenge in Africa. An Analysis of contemporary Soviet, Chinese, and Cuban Policies*, London, Foreign Affairs Publishing, 1977.

¹¹ Kraxberger B. M., „The United States and Africa: Shifting Geopolitics in an „Age of Terror“, *Africa Today* 52.1, 2005, p. 64.

sai rimtai kalbėta, kad pasaulyje neturi likti „niekieno žemių“ – reikia atrasti tai, kas neatrasta ir ... teisingai pasidalyti. 1918 m. Versalio tvarka sumenkino realizmo kaip saugumo koncepcijos reikšmę. Kolonijas iš dalies pakeitė mandatinės teritorijos, leidžiančios vietiniams žmonėms daugiau dalyvauti savivaldoje. Tai buvo savotiška išanga į būsimą *dekolonizaciją*. Šaltojo karo tvarka buvo galėtinai paini. Viena vertus – tai Jungtinių Tautų saugumo sistemos pagrindu sukurta universali tvarka – tokia ji bent jau turėjo būti. Jungtinių Tautų chartija rėmėsi ne viena politinė akcija, jos formaliu pagrindu sukurtos tokios struktūros kaip NATO, sankcionuotos taikos palaikymo misijos. Jungtinės Tautos turėjo tapti universaliu teisėju ir saugumo sprendimų priėmimo mechanizmu, jos vykdė *dekolonizaciją*. Būtent tada Afrika iš kolonijų kontinento tapo nepriklausomų valstybių kontinentu.

Nauja pasaulio tvarka Šaltajam karui pasibaigus turėjo būti žmogaus valia racionaliai subalansuotos politikos, liberalios ekonomikos ir pasaulinės taikos tvarka. Paskutiniame XX amžiaus dešimtmetyje atrodė, kad entuziastingai einama šios naujos pasaulio tvarkos link. Amerikietis Francis Fukujama teigė¹², kad pasaulis artėja prie būsenos, kada turėtų išivyrauti liberali demokratija – istorijos pabaiga. Tada nekyla karų, nes demokratinės šalys karų nepradeda, vyrauja konkurencija ir gerovės siekimas. Tad ir Afrikai čia, kaip rodėsi, turėjo atsirasti rimta vieta taikių ir demokratiškai tvarkomų valstybių sąrašė. Paskutiniajame XX amžiaus dešimtmetyje turėjo ateiti nauja demokratijos banga, leisianti ne tik stabilizuoti Afrikos valstybes, bet ir integruoti jas į neproblemiškų valstybių bendriją.

Optimizmas pasirodė per didelis. Pagal Šaltojo karo baigties scenarijų demokratiškomis tapo nebent Vidurio Europos valstybės, Afrika ir toliau draskoma lokalių ir globalių interesų, demokratijos idėjos plinta lėtai.

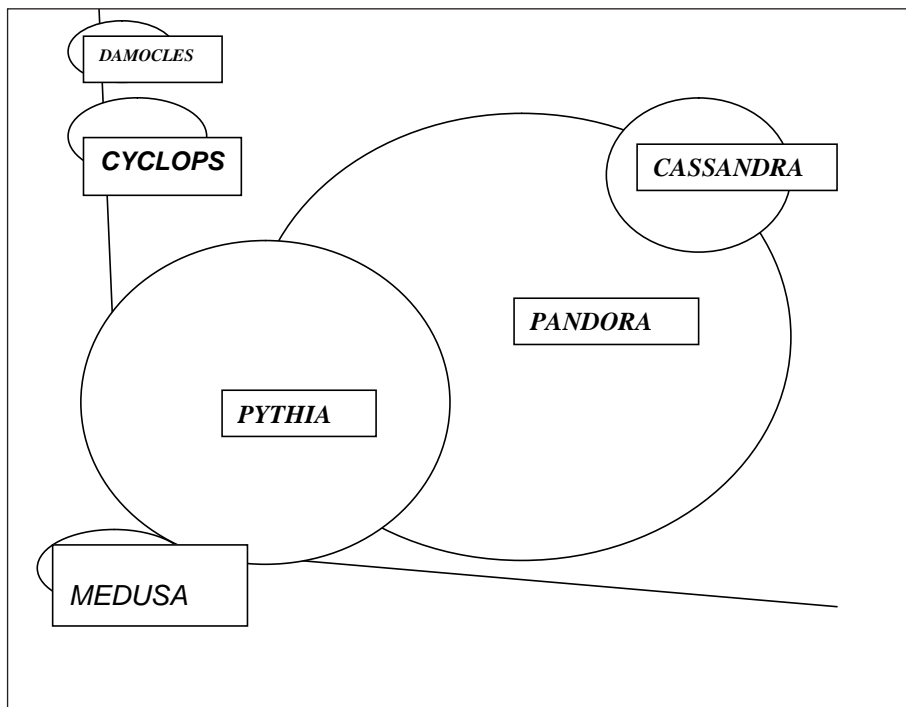
1.3. Afrikos grėsmių laukas

Kalbant apie bet kurio pasaulio regiono saugumą, būtina apibūdinti pagrindines grėsmes, kylančias tam regionui ir aptarti galimus grėsmių įveikimo būdus. Paprastai grėsmės stengiamasi „išmatuoti“ ir charakterizuoti pagal tai, kokia yra grėsmės pasireiškimo tikimybė ir kokio dydžio nuostolius (sugriovimus) grėsmė gali sukelti. Grėsmių laukas – tai grafikas, kuriame dvimatėje koordinacių sistemoje „išdėstomos“ grėsmės pagal jų tikimybę ir sukliamą žalą. Pastarųjų metų tyrėjai, tokie kaip Klinke ir Renn, grėsmių lauką išivaizduoja kaip tikimybės ir potencialios žalos grafiką, išskirdami kelias tipines grėsmių sritis¹³:

¹² Fukuyama F., *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992.

¹³ Klinke A., Renn O., „Precautionary principle and discursive strategies: classifying and managing risks“, *Journal Risk Research* Volume 4 (2), 2001, p. 159–173.

Grėsmės žala

Grėsmės tikimybė

1 pav. Afrikos grėsmių laukas

- *Damocles* – tai numanomos globalios katastrofos, tokios kaip globalinis branduolinis karas ar ateityje galintis kilti žmogaus organizuoto susinaikinimo planas. Tokios katastrofos žala nepaprastai didelė, tačiau ji šiandien neatrodo tikėtina. Specifiškai Afrikai galima teigti, kad kontinentas negali nukentėti pats vienas. Jei jau koks branduolinis konfliktas ar kosminė katastrofa įvyks, nukentės visa planeta, tad šiuo atveju *Damocles* globali, o ne Afrikos problema. Afrika įtakoti šias grėsmes gali tik tiek, kiek veikia visą tarptautinę politiką.
- *Cyclops* – tai stambūs lokaliniai konfliktai ar net pasauliniai karai, kurių pasekmės ir žala skaičiuojama, tačiau priežastys neretai būna sunkiai planuojamos ir logiškai suvokiamos. Tai gal ir mažesnės griaunamosios galios grėsmės nei globalūs konfliktai, tačiau labiau tikėtinos. Afrikai tai išties tikra grėsmė, žinant, kad lokaliniai karai yra jau tapusi kontinento „tradicija“. Afrikai šio tipo grėsmė didesnė nei bet kuriam kitam regionui.
- *Pythia* – tai daugiausiai logiškos ir prognozuojamos didelės tikimybės – „klasikinės“ – grėsmės, įskaitant net ir žmogaus fizinį saugumą, valstybės

stabilumą ir panašiai. Kaip matysime, Afrikoje gausu tokių „klasikinių“ grėsmių – dauguma valstybių nestabilios, visuomenės organizacija netvirta, šeiminkauja organizuotas nusikalstamumas, žmones kankina epidemijos, situacija sunkiai prognozuojama.

- *Cassandra* – grėsmės, kurių priežastys yra žinomos, bet pasekmių mastas yra sunkiai numanomas, pvz., anglies dioksido kiekio atmosferoje didėjimas ar ozono sluoksnio nykimas. Žinomiausia šių laikų *Cassandra* – tai klimato kaita, kurios pasekmės Afrikai gali būti žalingesnės nei kuriam nors kitam pasaulio regionui.
- *Pandora* – grėsmės, kurių priežastys ne visada žinomos, tačiau grėsmės intensyvumas didelis: epidemijos, „civilizacijos ligos“.
- *Medusa* – neišnaikinamos grėsmės, amžinai egzistuojantis nusikalstamumas, „žmogiškieji“ faktoriai. Aišku, kad šiomis prasmėmis Afrika išsiskiria grėsmės intensyvumu.

Politinėmis priemonėmis galima sumažinti *Damocles* ir *Cyclops* galimybę, *Pythia* ir *Pandora* atveju galima bandyti rasti ilgalaikes prevencijos strategijas, *Cassandra* ir *Medusa* yra kažkas amžinai egzistuojančio. Tai reiškia, kad Afrikai reikia specifinės saugumo politikos, mažinančios visų pirma karų prielaidas (tikimybę), taip pat techniškai spęsti klausimus, susijusius su epidemijomis, organizuotu nusikalstamumu, jo keliamo žala ir panašiai.

2. Specifinės Afrikos saugumo problemos

2.1. Globalaus saugumo matmuo

Pasibaigus Šaltajam karui, išivyravo nuomonė, kad globalinio branduolinio konflikto galimybė įsigauja ne išnyko, tai bent jau šiek tiek sumažėjo. Jau dvi dešimtys metų JAV ir SSSR/Rusija nedeklaruoja branduolinio atgrasymo kaip globalios strategijos. Viena iš svarbių priemonių branduoliniam ginklavimuisi stabdyti yra Branduolinio ginklo neplatinimo sutartis bei tarptautinės pastangos neleisti „branduoliniam klubui“ didėti.

Turimais duomenimis, tik viena šalis – Pietų Afrika – buvo neva sukūrusi branduolinį ginklą ir paskui jį sunaikinusi, tačiau patvirtinimo šimtu procentų tam nėra. Šiek tiek žinoma apie buvusias ar tebesamas Libijos bei ALžyro branduolines programas, tačiau šiandien rimtai nemažoma, kad šios šalys galėtų pasigaminti branduolinį ginklą.

Kita priemonė – tai vadinamų nebranduolinių zonų kūrimas. Ja siekiama riboti ginklo dislokavimo (ar panaudojimo galimybes). 1996 metais pasirašyta vadinamoji Pelindaba sutartis dėl Afrikos nebranduolinės zonos. Formaliai prie sutarties prisijungė 51 iš 53 kontinento šalių, tačiau ratifikavo dar mažiau kaip trys dešimtys, tad formaliai sutartis nėra įsigaliojusi. Tokios sutarties įsigaliojimas būtų svarbus formalus saugumo įtvirtinimo žingsnis.

Pastaraisiais metais vis dažniau kalbama apie kai kurių šalių, pavyzdžiui, Irano siekius panaudoti Afrikos teritoriją ginklo dislokavimui ar branduoliniams bandymams, todėl nebranduolinės zonos sukūrimas bei įtvirtinimas yra vertas dėmesio saugumo politikos elementas.

Šiandien nėra jokių prielaidų manyti, kad artimiausiu metu kas nors norėtų iš naujo užkariauti ir kolonizuoti Afrikos kontinentą. Tad Afrika neturėtų jausti kokios nors didesnės išorinės karinės grėsmės. Karinės grėsmės Afrikoje kyla daugiausiai iš pačių Afrikos valstybių.

2.2. Valstybių nestabilumas

Valstybių nestabilumas, kaip jau minėta, yra viena iš svarbiausių nesaugumo priežasčių. Politologai vis dažniau vartoja „žlungančių“ ar „nenusisekusių“ valstybių terminą (angl. *failed state*). Jis iš esmės reiškia apibūdinimą valstybės, kurioje centrinė valdžia administraciškai nekontroliuoja visos šalies teritorijos ir jos gyventojų. Šalis negali garantuoti savo išlikimo, jos administracija nepatikima ir negarantuoja gyventojų saugumo, šalis negali užtikrinti priimtų tarptautinių įsipareigojimų vykdymo.

Pasak Pasaulio Banko, tokių šalių yra apie penkias dešimtis, ir daugiausia jų – Afrikoje. Žurnalas *Foreign Policy* ir vadinamasis Taikos fondas (angl. *The Fund for Peace*) kasmet skelbia valstybių stabilumo indeksą. Pastarasis nustatomas naudojant 12 socialinio, ekonominio, politinio ir karinio gyvenimo indikatorius¹⁴.

Šalies (ne)stabilumą lemia tokie dalykai kaip demografinės tendencijos, pabėgėlių ir perkeltųjų asmenų integracija naujoje vietoje, grupinė etninė nėsantaika, netolygus ekonomikos augimas, ekonominė krizė, valstybės kriminalizavimas, socialinės rūpybos marginalijos, „valstybė valstybėje“, taip pat ir karinė intervencija iš kaimyninės šalies.

Praejusiaisiais metais pačia nestabiliausia šalimi paskelbtas Sudanas, po jo seka Irakas, Somalis, Zimbabvė, Čadas, Dramblio Kaulo Krantas, Kongo Demokratinė Respublika, Afganistanas, Gvinėja ir Centrinės Afrikos Respublika. Kaip matyti, nestabiliausių valstybių dešimtuose aštuonios „atstovauja“ Afrika, o iš visų 32 šalių, paskelbtų nestabiliomis, beveik du trečdaliai – 18, – tai Afrikos valstybės.

¹⁴ Apie indekso skaičiavimo metodiką žr. *Foreign policy, The failed State Index 2008*, http://www.foreign-policy.com/story/cms.php?story_id=4350&page=1, 2008 11 14.

1 lentelė. Nestabiliausios pasaulio valstybės

Vieta pagal reitingą	Valstybė	Valstybės nestabilumo indeksas
1	Sudanas	113.7
2	Irakas	111.4
3	Somalis	111.1
4	Zimbabvė	110.1
5	Čadas	108.8
6	Dramblio Kaulo Krantas	107.3
7	Kongo Demokratinė Respublika	105.5
8	Afganistanas	102.3
9	Gvinėja	101.3
10	Centrinės Afrikos Respublika	101.0
11	Haitis	100.9
12	Pakistanas	100.1
13	Šiaurės Korėja	97.7
14	Birma/Mianmaras	97.0
15	Uganda	96.4
16	Bangladešas	95.9
17	Nigerija	95.6
18	Etiopija	95.3
19	Burundis	95.2
20	Rytų Timoras	94.9
21	Nepalas	93.6
22	Uzbekija	93.5
23	Siera Leonė	93.4
24	Jemenas	93.2
25	Šri Lanka	93.1
26	Kongas	93.0
27	Liberija	92.9
28	Libanas	92.4
29	Malavis	92.2
30	Salamono Salos	92.0
31	Kenija	91.3
32	Nigeris	91.2

Nestabilumą lemia daugelis faktorių. Vienas jų – prieštaravimas tarp etninės gyventojų sudėties ir valdžios. Dažnai Afrikoje vyksta priešprieša tarp genties, kurios atstovai yra valdžioje, ir genties, kuri valdžios (dar?) neturi, prieštaravimai tarp skirtingų tikėjimų, korupcija, prieštaravimai dėl neteisingai paskirstomų šalies turtų bei biudžeto, priklausomybė nuo tarptautinės pagalbos.

Korumpuotos valstybės Afrikoje gana greitai kriminalizuojasi, tampa reikalingomis ir naudingomis vien tik jų pačių korumpuotai valstybei. Afrikos valstybės, sukurtos dažniausiai kaip buvusios kolonijinės administracijos kontroliuojami regionai, nėra nei patenkintos, nei susitaikiusios su savo sienomis bei teritorijos resursų teikiamomis galimybėmis. Todėl labai tikėtina, kad konfliktai tarp valstybių, o taip pat separatistiniai norai vis didės.

2.3. Lokaliniai konfliktai

Kalbant apie lokalius konfliktus, priešasčių nurodoma keletas – tai konfliktai, kylantys iš priekolonijinės Afrikos laikų (pvz., amžina hutų-tutsių priešprieša), kolonijinio laikotarpio sukurti konfliktai (pvz., kova dėl žaliavų šaltinių Kongo), Šaltojo karo sukelti konfliktai (pvz., pilietiniai karai Angoloje ar Mozambike). Po Šaltojo karo konfliktams prielaidos sumažėjo, tačiau nesumažėjo konfliktų. Sunku net ir pasakyti, kiek karų šiandien vyksta – ilgalaikiai ir vadinamieji *žemo intensyvumo* karai nepabaigti *de facto* nė vienu atveju.

Paminėtina, kad „tradiciniai“ konfliktų reguliavimo bei taikos palaikymo metodai nėra taikytini Afrikai su savo gentine struktūra ir valstybės bei etninės tapatybės specifika. Europiečiai daugiau kaip prieš tris dešimtmečius parengė keletą konfliktų sprendimo ir konfliktų reguliavimo mechanizmų, tačiau jie paremti liberalios demokratijos principais, kurie, žinia, yra ne Afrikai¹⁵.

Suprantama, kad Afrikai būtų naudinga turėti savąjį konfliktų reguliavimo ir taikos palaikymo mechanizmą. Bandymų jį kurti būta, tačiau iki šiol Afrikos valstybės skyrė daugiau dėmesio kiekvienos šalies nacionaliniam saugumui, o ne regioninių problemų sprendimui. Reikėtų kurti kažkokį „Helsinkio procesą“ su savu bendradarbiavimo dekalogu, koks Europai paruoštas dar 1975 metais. Konfliktų prevencija – dar ne sprendimas. Jungtinių Tautų organizacija yra padėjusi daug pastangų, sprendžiant Afrikos konfliktą, dalis misijų jau baigta¹⁶, tačiau, ar jos tikrai buvo saugumo garantas, parodys ateitis. Misijos Afrikoje nelengvos ir pagal santykį didelės – Liberijoje joje dalyvauja penkiolika tūkstančių, o Siera Leoneje (UNAMSIL) – net septyniolika tūkstančių žmonių.

¹⁵ MacFarlane S. N., „Intervention and Security in Africa“, *International Affairs*, Winter, 1994, p. 56–58.

¹⁶ Klingebiel, „Regional Security in Africa and the Role of External Support“, *The European Journal of Development Research*, Vol. 17, No. 3, September, 2000, p. 437–448.

2 lentelė. Jungtinių Tautų baigtos misijos Afrikoje

Misijos laikas	Misijos pavadinimas	Vieta	Konfliktas
1960–1964	Jungtinių Tautų operacija Konge (ONUC)	Kongas	Kongo krizė
1988–1991	Jungtinių Tautų kontrolės misija Angoloje I (UNAVEM I)	Angola	Angolos pilietinis karas
1989–1990	Jungtinių Tautų pereinamojo laikotarpio pagalbos grupė (UNTAG)	Namibija	Namibijos nepriklausomybės karas
1991–1995	Jungtinių Tautų kontrolės misija Angoloje II (UNAVEM II)	Angola	Angolos pilietinis karas
1992–1994	Jungtinių Tautų misija Mozambike (ONUMOZ)	Mozambikas	Mozambiko pilietinis karas
1992–1993	Jungtinių Tautų misija Somalyje I (UNOSOM I)	Somalis	Somalia pilietinis karas
1993–1997	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Liberijoje (UNOMIL)	Liberija	Pirmasis Liberijos pilietinis karas
1993–1994	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Ugandoje-Ruandoje (UNOMUR)	Ruanda	Ruandos pilietinis karas
		Uganda	
1993–1996	Jungtinių tautų pagalbos misija Ruandoje (UNAMIR)	Ruanda	Ruandos pilietinis karas
1993–1995	Jungtinių tautų misija Somalyje II (UNOSOM II)	Somalis	Somalia pilietinis karas
1994	Jungtinių Tautų Auzu ruožo stebėjimo grupė (UNASOG)	Čadas	Ginčas dėl Auzu ruožo
		Libija	
1995–1997	Jungtinių Tautų kontrolės misija Angoloje III (UNAVEM III)	Angola	Angolos pilietinis karas
1997–1999	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Angoloje (MONUA)	Angola	Angolos pilietinis karas
1998–1999	Jungtinių Tautų stebėjimo misija Siera Leonėje (UNOMSIL)	Siera Leonė	Siera Leonės pilietinis karas
1998–2000	Jungtinių Tautų misija Centrinės Afrikos Respublikoje. (MINURCA)	Centrinės Afrikos Respublika	Maištas Centrinės Afrikos Respublikoje
1999–2005	Jungtinių Tautų misija Siera Leonėje (UNAMSIL)	Siera Leonė	Siera Leonės pilietinis karas
2000–2008	Jungtinių Tautų misija Etiopijoje ir Eritrėjoje (UNMEE)	Eritrėja	Eritrėjos-Etiopijos karas
		Etiopija	
2004–2006	Jungtinių Tautų misija Burundyje (ONUB)	Burundis	

Ne visos operacijos buvo vienodai sėkmingos. JT laimėjimams galima priskirti misiją, atnešusią nepriklausomybę Namibijai, Mozambiko, pertvarką Angoloje ir Liberijoje, tam tikra dalimi sureguliuavo Čado ir Libijos konfliktą, stabilizavo padėtį Siera Leonėje ir panašiai. Mažiau sėkmingomis, nors ir baigtomis, galima laikyti misijas Somalyje, Ruandos¹⁷ ir Burundžio misijas, o taip pat Etiopijos ir Eritrėjos konflikto reguliavimą.

Septynios JT misijos Afrikoje dar nebaigtos.

3 lentelė. **Nepabaigtos Jungtinių Tautų misijos Afrikoje**

Misijos pradžia	Misijos pavadinimas	Vieta	Konfliktas
1991	Jungtinių Tautų misija Vakarų Sacharos referendumui (MINURSO)		Vakarų Sacharos okupacija
1999	Jungtinių Tautų misija Kongo Demokratinėje Respublikoje (MONUC)	Kongo Demokratinė Respublika	Antrasis Kongo karas
2003	Jungtinių Tautų misija operacija Liberijoje (UNMIL)	Liberija	Antrasis Liberijos pilietinis karas
2004	Jungtinių Tautų misija Dramblio Kaulo Krante (UNOCI)	Dramblio Kaulo Krantas	Dramblio Kaulo Kranto pilietinis karas
2005	Jungtinių Tautų misija Sudane (UNMIS)	Sudanas	Antrasis Sudano pilietinis karas
2007	Jungtinių Tautų/Afrikos Sąjungos misija Darfure (UNAMID)	Sudanas	Darfuro konfliktas
2007	Jungtinių Tautų misija Centrinės Afrikos Respublikoje ir Čade (MINURCAT)	Čadas, Centrinės Afrikos Respublika	Darfuro konfliktas, karas Čade

Tarp jų minėtina iki šiol nesėkminga misija sureguliuoti Vakarų Sacharos problemas. Šalyje, kurios dalį kontroliuoja Marokas, dalį – nepriklausomybės siekiantis judėjimas, taip ir nepavyko surengti rinkimų bei nustatyti teritorijos statuso. Misija formaliai skaičiuoja jau aštuonioliktus metus.

Nuo 1999 metų veikia JT misija Kongo Demokratinėje Respublikoje, kurioje pilietinis konfliktas, nors jau ir kontroliuojamas, tačiau laikytinas dar nebaigtu. Panašiai galima pasakyti apie situaciją Liberijoje ar Dramblio Kaulo Kranto valstybėje. Nesėkmingai sekasi reguliuoti Darfuro klausimą Sudane, taip pat Čado ir Centrinės Afrikos Respublikos konfliktą.

Ar Afrika turi savo aiškiai suformuluotą strateginį tikslą, laimingos Afrikos viziją, jei turi, tai kaip jo siekti, jei neturi, tai kodėl, ir ką reikia daryti, kad turėtų? Šiandien sakoma, kad neturi. Ar tai laiko ar mentaliteto klausimas.

¹⁷ Charbonneau B., „Mastering „Irrational“ Violence: The Relegitimization of French Security Policy in Sub-Saharan Africa“, *Alternatives* 31, 2006, p. 215.

Verta pagalvoti ir pasvarstyti, nes būtent vietiniai ir neintensyvūs konfliktai reikalauja daugiausiai aukų, taip pat ir civilių.

Karo grėsmėms šiandien priskiriamas ir terorizmas, kuriam Afrikoje yra itin geros sąlygos. Gerai žinoma, kad terorizmas tarpsta būtent nestabiliose ir kariaujančiose valstybėse. Atskirų šalių saugumo ir kontržvalgybos tarnybos yra gana silpnos, valstybių vykdoma ginklų kontrolė nepakankama, tad ši grėsmė, dažnai nukreipiama prieš savąją valstybę, yra išties rimta.

2.4. Nekarinio saugumo problemos

Nekariniu saugumu bendrąja prasme galima laikyti tas saugumo problemų dalis, kurios nėra susijusios su karo veiksmais, karo ir taikos politikos reikalais. Dalis tokių saugumo komponentų, kaip ekologinis saugumas – klimato kaita, kova su sausra su potvyniais, ligų epidemijos, kultūrinis, ekonominis saugumas – iš principo lyg ir neturi nieko bendro su karu, tačiau neretais atvejais būtent armija pasitelkiama, kai norima likviduoti potvynius ar kitas gamtines katastrofas, užtikrinti epidemijų kontrolę ir pan.

Nekarinio saugumo dalykams priskiriami demografiniai faktoriai, tame tarpe žmonių migracija. Kova su nusikalstamumu taip pat yra ne armijos, o teisėsaugos misija. Policija, kaip teisingumą užtikrinanti ir saugumo paslaugas teikianti institucija nėra „jėgos struktūra“, tačiau pvz., nusikalstamumo mastams pasiekus aukštą mastą ir policijos funkcijos paremti reikia panaudoti ginkluotąsias pajėgas.

Nekarinius saugumo klausimus galima spręsti tik valstybėms bendradarbiaujant. Dar daugiau – bendradarbiauti tiesiog privaloma – kokios nors vienos ar kitos srities izoliavimas ar saviizoliacija neleidžia apsisaugoti nuo izoliuotosios šalies ar jų grupės įtakos.

Nekarinio saugumo faktorius galima suskirstyti į kelias grupes:

- Biologiniai ir ekologiniai veiksniai – gamtinės aplinkos, klimato sukeliamas nesaugumas (potvynis, sausra, žemės drebėjimas, oro, vandens, maisto kokybė, radiacija, „ozono skylė“ ir pan.), epidemija, „civilizacijos ligos“.
- demografiniai veiksniai – demografinis „sprogimas“ Trečiojo pasaulio šalyse, gyventojų „senėjimas“ Europoje ir Šiaurės Amerikoje, disproporcijos tarp gyventojų ir BVP augimo, migracija.
- civilizaciniai veiksniai – globalizacija, civilizacijų ir kultūrų maišymasis, etniniai ir „civilizacijos“ konfliktai, nusikalstamumas ir terorizmas.

Pažymėtina, kad visi šie veiksniai yra šių dienų Afrikos aktualija. Kalbėdami apie biologinį ir ekologinį saugumą, ekologai ir ekopolitikai nurodo kelias dideles šios dienos ekologinio nesaugumo problemas, ypač svarbias Afrikai:

- globalinis atšilimas, degiųjų resursų vartojimo didėjimas, dujų išmeti-

mas. Prognozuojama, kad, jei tokios tendencijos bus ir toliau, per būsimąjį šimtmetį oro temperatūra vidutiniškai pakils nuo 1 iki 3,5 laipsnio. Pesimistiškiausias scenarijus sako, kad globalūs efektai nesulaikomi ir Afrika nuo jų nukentės visų pirma. Nors vadinamasis Kioto protokolas numatė tam tikras priemones, kaip kovoti su atmosferos teršalais, kol kas jų nemažėja;

- drėgnųjų žemių ir pusiaujo miškų nykimas. Apie pusę jų buvo sunaikinta per pastarąjį šimtmetį. Jei procesas tęsis, Afrikoje sumažės derlius, padidės dykumos, ypač Pietų Šiaurės ir Vakarų Afrikoje, kur dykumos jau ir šiandien plotu lenkia respektabilias Europos valstybes. Tankiai apgyvendintus Nigerijos ir Senegalo rajonus ims semti vanduo;
- upių tėkmės pakeitimai – užtvankos. 1950 metais pasaulyje buvo apie 5000 didelių užtvankų, keičiančių upių tėkmės, 2000 metais tokių jau buvo apie 45 000. Kas dieną pastatomos vidutiniškai dvi naujos užtvankos, keičiančios gamtos pusiausvyrą, sausinančios ne vieną anksčiau produktyvų regioną. Užtvankų statymas kelia grėsmę ir Afrikos upėms. Pavyzdžiui, užtvanka, kurią planuojama statyti Angolos ir Namibijos pasienyje, gali visai nusausti Okvango delta Botsvanoje ir ne tik sunaikinti unikalią regiono gamtą, bet ir iš esmės pakeisti klimatą regione;
- branduolinės atliekos. Pasaulyje veikiantys per 400 komercinių branduolinių reaktorių „pagamino“ 11 000 tonų atliekų, kurias reikia specialiai laikyti sandėliuose. Daugiau kaip 160 mln. žmonių gyvena ne toliau kaip per 100 km nuo kokios nors saugyklos. Ne paslaptis, kad Afrika matoma kaip potenciali branduolinių atliekų saugykla.

Demografinio ir civilizacinio saugumo aktualijos Afrikai taip pat itin svarbios. Būtina paminėti, kad Afrikoje gyventojų skaičiaus auga sparčiausiai, didesnė pusė žmonių jaunesni nei 15 metų. Esant dabartiniams augimo tempams, gyventojų padvigubėja kas 25 metus. Afrikos gyventojai daro demografinį spaudimą Europai ir kitiems kontinentams.

JT duomenimis, 2000 metais pasaulyje 175 mln. žmonių buvo laikytini migrantais, iš kurių apie 25 mln. neturi jokio legalaus statuso. Didesnė jų dalis – afrikiečiai ar išeiviai iš Afrikos. Iki šiol nėra sukurto tobulo migracinės politikos modelio, nuogaustaujama, kad migracijos ribojimas kertasi su žmogaus teisių, laisvo judėjimo ir globalizacijos dogmomis. Viena vertus, ksenofobinis faktorius verčia saugotis „svetimųjų“, kita vertus, noras turėti pigesnę ir efektyvesnę darbo jėgą stimuliuoja „gastarbaiterių“ politiką. Daugelyje išsivysčiusių šalių egzistuojanti socialinės apsaugos sistema, apsauga netgi nelegaliems šalių gyventojams, sudaro puikią dirvą nelegalių migrantų, pasitenkinančių minimalia parama, augimą. Besivystančios šalys, silpnos ar konfliktų apimtos valstybės tiesiog fiziškai negali sutvarkyti savo piliečių migracijos, o didžiosios valstybės dažniausiai neturi nei tarptautinio mandato, nei politinės valios spręsti kitų problemas.

Aštuntajame dešimtmetyje Pasaulio sveikatos organizacija buvo sumanusi projektą, kuris vadinosi „Sveikata visiems 2000 metais“. Ambicingas sumanymas turėjo baigtis amžių sandūroje įgyvendinta visuotinė ligų profilaktika, o jos dėka ir sergamumo sumažėjimu, kuris atsirastų, kad žmonės supras-

tų, jog geriau, pigiau ir lengviau nesusirgti, negu susirgus gydytis. Projektas rodė, kokios didelės viltys buvo sudėtos į mokslo ir technikos progresą, koks didelis buvo tikėjimas, kad infekcinės ligos ir jų epidemijos jau seniai beveik praeityje, ir žmonijai belieka imtis neužkrečiamų infekcijų arba civilizacijos ligų – diabeto, alergijų, nervų sistemos sutrikimo ir pan.

Infekcinės ligos yra viena didžiausių „naujųjų grėsmių“. Globali vakcinacija ar antibiotikai, į kuriuos dėta tiek vilčių, pasiekė regimąją, bet ne tikrą pergalę. Ligoms kelio neužkirsi sienomis ar vizų režimu. Ne tik žmogus yra ligos užkrato nešiotojas – juk nemažai ligų perneša paukščiai, gyvūnai, vabzdžiai. Maliarija, kurią platina moskitai, yra paplitusi Afrikoje, Pietų Amerikoje, Pietryčių Azijoje, sergamumas didėja, nes keičiasi klimatas ir keičiasi moskitų – maliarinių uodų – arealas. Tuberkuliozė – nusineša ne mažiau milijono gyvybių per metus, Vien Afrikoje kasmet užfiksuojama apie 5 mln. naujų susirgimų.

Kita problema – AIDS. Per pastaruosius du dešimtmečius mirė jau beveik 40 milijonų žmonių, tačiau mirštančiųjų daugėja kasmet. Dauguma net nežino, kad mirties priežastis yra būtent ši liga. Tik 5 procentai afrikiečių suvokia, kad yra HIV nešiotojai. Subsacharinėje Afrikoje gyvena apie 12 procentų pasaulio žmonių, tačiau šiam regionui tenka daugiau kaip 70 procentų visų susirgimų. Dėl AIDS vidutinė gyvenimo trukmė atskirose šalyse sumažėjo 8–10 metų. Tenka pripažinti, kad AIDS profilaktikai Trečiojo pasaulio šalyse trūksta ve vien techninių priemonių. Trūksta valios bent šiek tiek keisti gyvenimo būdą. Galimos dabartinės epidemijos pasekmės – ištisos kartos išnykimas iš žmonių bendruomenės. Kaip rodo JAV demografų atlikta jau minėtos Botsvanos gyventojų sudėties prognozė, šalyje 45–55 metų amžiaus žmonių bus mažiau nei senesnių už juos, už tuos, kurie buvo priklausė dar „neužsikrėtusiai“ generacijai. Masiškai išmirs ir jų vaikų karta, kurie jau dabar neretai yra viruso nešiotojai.

Gali pasirodyti, kad ligos, jų profilaktika ir gydymas yra sveikatos apsaugos, o ne saugumo politikos reikalas. Kodėl pastaruoju metu užkrečiamos ligos tapo nebe siaurame medikų rate, o politiniuose forumuose svarstomu dalyku? Prieš daugiau kaip dešimtį metų manyta, jog, pasibaigus Šaltajam karui, kovai už nacionalinį saugumą teks leisti žymiai mažiau pinigų, o naujosios grėsmės – terorizmas, ekologinės problemos, migracija, epidemijos, bus lengvai valdomos ir... nugalimos. Futurologai vėl pasirodė esą vaikiškai naivūs. Infekcijų protrūkis ir tarptautinis terorizmas, žodžiu, tampa lengvai suderinamais.

Bakteriologinis ginklas, kažkada pripažintas ne itin efektyviu ir neselektyviu, gali vėl tapti pavojingas. Teroristai supranta „naujosios grėsmės“ gali būti jų ginklas, ginklas grėsmingas ir galingas. XIX amžiaus teroristai atakuodavo atskirus asmenis – ministrus, imperatorius, XX amžiaus teroristai bandė sukelti bendrą sąmyšį, sprogdindami bombas viešose vietose, XXI amžiaus teroristai atakuoja civilizaciją, jos silpną vietą – fizinę būklę ir moralę. Virusas ir bakterijas galima pernešti pro metalo detektorius ir pervežti į užsienį žymiai lengviau nei branduolinių užtaisą. Galima tiesiog siųsti paštu. Jei neužkrėsi visų, paniką tikrai sukelsi. Juolab, kad ypač nesaugiai jaučiasi ne kariškiai, o civiliai, kurie lyg ir niekuo dėti.

3. Afrikos saugumo stiprinimo priemonės

Pažvelgus į grėsmių lauko grafiką, nesunku padaryti išvadą, kad saugumo stiprinimas – tai ne kas kita, kaip pastangos arba sumažinti grėsmių atsiradimo tikimybę, arba minimizuoti jų daromą žalą. Viena ir kita pasiekama politinėmis bei techninėmis priemonėmis.

Kaip jau minėta, Afrika viena neužkirs kelio *Damocles* tipo grėsmėms. Jų galima išvengti tik globaliomis politinėmis priemonėmis – ginklų kontrole, globalaus saugumo ir pasitikėjimo stiprinimu. Suprantama, kad Afrika gali prisidėti prie proceso, jei atskirų jos šalių ar regioninių tarptautinių organizacijų politika bus solidari su egzistuojančios pasaulio tvarko principais. Vieta Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje prisidėtų prie Afrikos autoriteto stiprinimo, stimuliuotų norą Afrikos šalims „kalbėti vienu balsu“.

Kita vertus – *Cyclops* tipo grėsmių tikimybę Afrikoje galima gerokai sumažinti, sukūrus efektyviai veikiančius taikos palaikymo ir išsaugojimo mechanizmą. Vien Jungtinių tautų misijų, kaip matyti, nepakanka. Nors konfliktų tebėra daug, pastaruoju metu atsiranda viltį didinančių organizacinių pastangų ir jų išvengti, ir švelninti konfliktų pasekmes.

Įdomu pastebėti, kad pastaraisiais metais Afrikoje klesti tikras tarptautinių institucijų kūrimo bumas. Afrika, dažnai gal ir pernelyg akla kopijuodama gerus pavyzdžius, sukūrė įvairias ekonominio bei politinio bendradarbiavimo formas, taip pat net Afrikos Sąjungą (toliau – AS) ir PanAfrikos Parlamentą. Jie pakeitė prieš tai veikusią Afrikos vienybės organizaciją¹⁸, kuriai iš esmės trukdė perdėta pagarba suverenitetui ir nesikišimui į kitų valstybių reikalus. AS, sukurtai 2001 metais, priklauso visos kontinento valstybės, išskyrus Maroką.

Kas gi čia yra iš tiesų nauja?¹⁹ AS gerokai pamina ankstesnį nesikišimo principą. Priešingai – bet kurios šalies ar regiono saugumo problemos yra visos organizacijos rūpestis. Organizacija turi reglamentuotą teisę kištis į valstybių reikalus karo, genocido, nusikaltimų žmonijai atveju. Afrikos Sąjungoje aiškiai suvokiamas saugumo ir vystymosi galimybių sąryšis. Saugumas yra būtina vystymosi prielaida, o konfliktai – viena iš svarbiausių kliūčių, siekiant tūkstantmečio vystymo tikslų. AS deklaruoja savarankišką ir atsakingą saugumo užtikrinimo politiką – „afrikietiški sprendimai Afrikos problemoms“. Svarbiausia AS struktūra yra Taikos ir saugumo taryba, susidedanti iš 15 narių, renkamų rotacijos būdu. Penki – trejiems metams, 10 – dvejiems metams, atstovaujant penkiems Afrikos regionams.

Taryba yra priėmusi nutarimą misijoms Darfure, Komoroose, Somalyje, Kongo Demokratinėje Respublikoje, Burundyje, Dramblio Kaulo Krante ir kitose šalyse. AS nutarė iki 2010 metų sukurti 15000 karių turinčias parengties pajėgas, galinčias užtikrinti saugumo palaikymą. Net be finansavimo sunkumų, šis planas taip pat vertas dėmesio. AS yra organizacija, turinti rėmėjų Europoje

¹⁸ Naldi, G., *The Organization of African Unity. An Analysis of its Role*, London, Mansell, 1999.

¹⁹ Klingebiel, „Regional Security in Africa and the Role of External Support“, *The European Journal of Development Research*, Vol.17, No. 3, September, 2000, p. 439–441.

ir JAV. Ją entuziastingai remia didžiausių ir stipriausių Afrikos valstybių – Nigerijos bei Pietų Afrikos Respublikos – lyderiai.

„Klasikinės“ *Pythia* tipo grėsmės keltų mažiau nesaugumo, jei Afrikos valstybės būtų stabilesnės, turtingesnės ir labiau atsakingos už savo piliečių bendruomenę. Beveik visi sutaria, kad šiandien vienas iš receptų būsimam Afrikos stabilumui yra taip vadinamų tūkstantmečio vystymo tikslų²⁰ įgyvendinimas. Tai tarptautinė programa, kurioje dalyvauja visos Jungtinių Tautų šalys ir dvi dešimtys tarptautinių organizacijų, siekiančių įgyvendinti aštuonias priemones, išvardintas 2000 metais paskelbtoje JT tūkstantmečio deklaracijoje. Taip siekiama iki 2015 metų panaikinti badą ir skurdą, suteikti žmonėms bent pradinį išsilavinimą, įgyvendinti lyčių lygybės principus, smarkiai sumažinti vaikų mirtingumą ir padidinti reproduktyvaus amžiaus moterų sveikatos lygį, taip pat visomis priemonėmis kovoti su AIDS, maliarijos ir kitomis epidemijomis. Galiausiai tūkstantmečio vystymo tikslai numato išsaugoti aplinką ir padėti bendradarbiauti globalioms, teisingoms valstybėms ir jų žmonėms, plėtoti gero vadovavimo patirtį. Nors programa yra skirta visam pasauliui, labai aišku, kad ji visų pirma svarbi Afrikai. Jei pavyktų bent iš dalies pasiekti užsibrėžtų tikslų, saugumo lygis kontinente tikrai išaugtų.

Tūkstantmečio vystymo tikslų įgyvendinimo programa apima ir *Cassandra* tipo grėsmių, tokių kaip klimato kaita, įveikimą. Tai dar vienas argumentas programos naudai. Tuo tarpu *Pandora* bei *Medusa* tipo grėsmių žalą taip pat galima iš principo sumažinti valstybėse, kurios yra stabilios ir gerai administruojamos. Pažymėtina, kad pastaraisiais metais didžiausios ir stipriausios Afrikos valstybės išties rodo daug iniciatyvos savo autoritetu ir diplomatiniais gebėjimais veikti Afrikos politinę raidą. Tai, be abejo, sveikintinas reiškinys.

Išvados

Afrikos saugumo didinimas ir stiprinimas yra reikšmingas iššūkis visai pasaulio bendruomenei. Suprantama, kad viso pasaulio saugumo interesus yra visų pirma saugi, prognozuojama ir efektyviai administruojama Afrika. Tai laiko bei resursų reikalaujantis procesas.

Vadinamasis Vakarų pasaulis turi efektyviai prisidėti prie tūkstantmečio vystymo tikslų įgyvendinimo ne tik ideologiškai, bet ir finansiškai, turi stiprinti Afrikos šalių ekonomiką, galbūt nurašant skolas ar kitais būdais padėti Afrikos šalims lygiomis teisėmis dalyvauti globalioje rinkoje. Šiuo metu Afrikos šalys skundžiasi, kad skolų grąžinimas ir jų aptarnavimas praktiškai neleidžia investuoti į modernias technologijas, neleidžia ekonomikai „atsitiesti“. Tuo pat metu reikia stiprinti ginklų kontrolę, užkirsti kelią nepamatuotoms ginklavimosi pagundoms, reikalauti griežto prisiimtų įsipareigojimų vykdymo. Afrika turi

²⁰ Macmillan P., ed., *Studies in Development Economics and Policy, Achieving the Millennium Development Goals*, UNU – Wider, 2008.

vienyti esamas valstybes, tačiau tuo pat metu stiprinti ir regioninę tarptautinę veikimą, leidžiantį kontroliuoti pinigų plovimą, narkotikų prekybą, nelegalią migraciją, ir t. t. Galiausiai reikia baigti tebevykstančius karus ir užkirsti kelius naujiems konfliktams.

Nekarinio saugumo srityje reiktų dar daugiau pastangų skirti kovai su epidemijomis, skurdu, mažaraštiškumu. Pasaulinės taikos siekiamybė yra vadinamoji demokratinė taika – būsena, kai pasaulį sudarytų demokratinės valstybės, kurios, žinia, savo iniciatyva nepradedą karų, kurios konkuruoja pagal taisykles. Pasibaigus Šaltajam karui, atsirado vadinamoji „istorijos pabaigos“ vizija, teigianti, kad konfliktingų tarptautinių santykių istorija baigiasi su komunistinių diktatūrų žlugimu. Kol kas vizija nepasitvirtino, bet ji lieka patraukli pasauliui, o Afrikai ypač. Klausimas, kaip Afrikai tapti laiminga, lieka atviras. Ji bus laiminga, kai visų pirma bus saugi. Tai labai rimta užduotis.